

PIERRE HADOT: *Le voile d'Isis. Essai sur l'histoire de l'idée de nature.* Gallimard, Paris 2004.

PIERRE HADOT: *The Veil of Isis. An Essay on the History of the Idea of Nature.* Harvard University Press 2006.

“Ja Tellervo huntua huiskuttaa ja laulaja kutsun kuulee..... Hän huntua heittää ja häilähtää, hän vierii ja väijyy ja väikkyy, hän milloin vierellä virnakoii, taas milloin loitolla läikkyy. Näet veitikka on, tytär hongikon ja tanssi on luontoa Tellervon.” (Eino Leino: Metsän kosija. *Hiihtäjän virsiä.*)

“fusis krupthai filei – Luonto pyrkii piiloutumaan” (Herakleitos: Fragmentti 123.)

“Athenen patsaassa, jonka he uskovat olevan Isis, on kirjoitus: ‘Olen kaikki mikä on ollut, on ja tulee olemaan, eikä yksikään kuolevainen ole nostanut huntuani.’” (Plutarkhos: Isis ja Osiris.)

Efesoksen Herakleitosta kunnioittanut Friedrich Nietzsche vertasi hyvää aforismia aina uudestaan ravitsevaan hengen ravintoon, johon ajan hammas ei pure. Yksi kuuluisimmista Herakleitoksen suuhun pannuista aforismeista taas kuuluu: “fusis krupthai filei” eli Saarikosken vapaasti suomentamana: “Luonto pyrkii piiloutumaan”. *Arca-na naturae*, luonnon salaisuudet, niiden paljastaminen ja voittaminen, kunnioittaminen ja hämmästyminen, ovatkin muodostaneet keskeisen teeman länsimaisen kulttuurin luontosuhteessa, joka ei ole vieläkään sulattanut kokonaan hämärän Herakleitoksen arkaaista viisautta.

Uudessa kirjassaan ranskalainen antiikin ajatteluun

erikoistunut filosofi Pierre Hadot ottaakin tehtäväkseen pohdita taas kerran tämän piiloutumisen kielikuvan vaikutusta länsimaisen ihmisen luontosuhteeseen. Hadot on tunnettu antiikin filosofian ja varsinkin uusplatonismin eksegeetikona ja on pitänyt hallussaan muun muassa “Hellenistisen ja roomalaisen ajattelun oppituolia” College de Francesa, jonka professoriksi hän nousi omien sanojensa mukaan *homo novuksena* eli ilman titteliä “entinen Ecole Normale Supérieuren oppilas”.¹ Hadot aloitti uransa latinalaisten kirkkoisien tekstikriittisellä tutkimuksella. Nuori Hadot ei kuitenkaan innostunut kirkkoisista vaan oli kiinnostuneempi mystisestä kokemuksesta ja erityisesti Plotinoksesta, josta hän julkaisi ensimmäisen kirjansa *Plotin ou la simplicité du regard* vuonna 1963. Hän oli myös yksi ensimmäisiä Wittgensteinin ajattelua Ranskassa painottaneita. Tähän juuri kiinnostus mystiikkaan oli ohjannut hänet. *Traktatuksessa* Wittgenstein halusi selvittää kielien käyttöä, mutta ilmoitti samalla ilmaisemattoman ja kuitenkin ilmenevän olevan mystistä.² Myös Hadot on korostanut terminologista selkeyttä yhdessä ilmaisemattoman kokemuksen kanssa. Hän kuitenkin luopui myöhemmin nuoruutensa mystisen kokemuksen etsimisestä, ja tämän jälkeen myöhemmän Wittgensteinin ajatukset kielipeliin ja elämänmuotojen yhteydestä vaikuttivat yhä enemmän hänen tapaansa tutkia antiikin filosofiaa elämänmuotoina. Hadot’lle filosofia onkin ensisijaisesti elämää konkreettisenä toimintana, jonka tarkoitus on muuttaa näkemymme maailmasta, saada mietiskelijälle (*spectator*)

siitä uusi kuva (*novus video*), kuten hän usein lainaa Senecan kirjettä Luciukselle.³ Filosofinen diskurssi taas on vain tämän ensisijaisen filosofisen olemassaolon teoreettista perustelua. Löyhästi Hadot’n voidaankin sanoa edustavan eräänlaista eksistentiaalista filosofiasuhdetta, ja Wittgensteinin lisäksi erityisesti Bergson, Heidegger ja Merleau-Ponty ovat olleet nykyfilosofoista Hadot’lle keskeisiä.

Hadot onkin korostanut juuri hellenististä filosofiaa käytännöllisenä elämäntaitona, filosofisena terapiana ja henkisenä harjoituksena (*exercice spirituel*). Tämä käsitys antiikin filosofiasta vaikuttikin keskeisesti Hadot’n College de France -kollegan, Michel Foucault’n myöhäistuotannon antiikin luentoihin, jossa Hadot’n “henkiset harjoitukset” muuttuivat kuitenkin “itsen tekniikoiksi”. Hadot itse kritisoi Foucault’n antiikin luentaa liiallisesta itsen muokkauksen korostamisesta ja hellenististen filosofien kosmologisten ja luontoa koskevien pohdintojen sivuuttamisesta.⁴ Hadot’n mukaan Foucault kyllä löysi ajan-kohtaisen ja mielenkiintoisen eettisen pohdinnan juonteen hellenistisestä filosofias- ta, mutta jätti samalla huomioimatta tähän antiikissa kuuluneet ja modernille ihmiselle jo vieraammat kosmologiset pohdinnat. Hadot itse on taas korostanut maailman järjestyksen (kosmologian) ja luonnon (fysiksen) mietiskelyn keskeisyyttä antiikin henkissä harjoituksissa. Hänen mukaan näissä ei ollut kyse vain itsen eettisestä muokkaamisesta tai nautintojen käytöstä vaan pyrkimyksestä itsen persoonattomaan ylittämiseen yhdistämällä itsestä löydetty korkein järjen osa

kosmiseen järjestykseen. Sokrateelle luonnon pohdinta oli samantekevää hyvän elämän miettimisen näkökulmasta, mutta sekä kosmoksen että luonnon järjestyksen mietiskely kuului keskeisesti hellenistiisiin henkisiin harjoituksiin.

Hadot kertookin olleensa intohimoisen kiinnostunut luonnonfilosofiasta jo yli 40 vuotta ja haaveilleensa pitkään kirjoittavansa kirjan merkityksistä, joita kielikuvalla "luonnon kätkeytymisestä" on ollut länsimaisessa ajattelussa. Vuonna 1991 College de Francessa eläkkeelle vetäytynyt Hadot toteuttikin vanhoilla päivillään haaveensa teoksessaan "Isiksen huntu, Essee luonnon idean historiasta". Teos on kaunis vanhan miehen kypsä kirja. Se ei ole mitenkään tajuntaa räjäyttävä eikä kovin omaperäinen, mutta erittäin miellyttävä ja selkeästi luettava oppinut esitys, joka ei sorru sen enempää latteuksiin kuin tahalliseen esoteerisyytenkään.

Kirja käsittelee "luonnon kätkeytymisen" -kielikuvan vaikutusta luontosuhteeseemme, ja Hadot'lle kielikuva ei ole koskaan vian vaan itsenäisen kulkuväline erilaisten mielikuvien, tunteiden ja sisäisten tilojen kokonaisuudelle, joilla on tiedostamaton vaikutusta tiedostettuihin asenteisiimme. Kielikuva-pohdinnoissaan Hadot viittaa henkilökohtaisen ystävänsä, vuonna 1996 kuolleeseen saksalaisfilosofi Hans Blumenbergiin, joka kehitti metaforologismia teoriana omakohtaisista ja esikäsitteellisistä elämämaailman kokemuksen yhdistämisen tavoista.⁵ Blumenberg käsitteli muun muassa haaksirikkoa olemassaolon kielikuvana ja erityisesti luonnon kirjaa toimintaa suuntaavana kielikuvana luonnon

merkityksen lukemisessa.⁶ Hadot taas haluaa käsitellä luontosuhdettaamme "peittämisen ja paljastamisen" kielikuvan kautta, joka personifioitiin Isis-tä esittävässä monirintaisessa, eläimiä ruokkivassa naispatsaassa sekä yleisessä allegoriassa luonnosta hunnutettuna naisena. Koska erityisesti naistutkijat ovat kirjoittaneet paljon naisesta luonnon kielikuvana, eikä Hadot'lla omien sanojensa mukaan ole sen enempää psykologin kuin psykoanalytikonkaan silmää arvioimaan naisen ruumiin riisumisen psykologisia ja seksuaalisia merkityksiä, ei hän varsinaisesti käsittele tätä teemaa. Samoin Hadot jättää vähemmälle "luonnon kätkeytymisen" salattuun teemaan liittyvän länsimaisen esoteerisen ja salatieteellisen tradition, josta on myös kirjoitettu paljon. Sen sijaan antiikin tutkijana Hadot on ennen kaikkea kiinnostunut kielikuvan kreikkalais-latinalaisista juurista ja sen seikkaluista länsimaisen tieteen ja taiteen ajattelun traditiossa.

PROMETHEUS JA ORFEUS

Luvuissa viisi ja kuusi Hadot erittelee kaksikin kätkeytymisen kielikuvaan keskeisesti liittyntä suhtautumistapaa luontoon, jotka hän nimeää prometheuslaiseksi ja orfilaisiksi. Nämä asenteet eivät ole toisensa poissulkevia vaan ilmaantuvat usein yhdessä, ja niitä voitaisiinkin sanoa eräänlaisiksi Hadot'n rakentamiksi ideaalityypeiksi. Ihmiskunnan hyvän nimissä toimivalle prometheuslaiselle asenteelle luonnon kätkeytyminen näyttyy ihmiselle vihamielisenä toimena. Ihmiskunnan on voitettava tämä luonnon pahanthahtoisuus ja viime kädessä

vaikka pakotettava väkivalloin sen salat esiin hallitakseen sitä paremmin. Asenne liitetään usein modernien tieteiden syntyyn ja varsinkin Francis Baconin kielikuviin, mutta Hadot korostaa asenteen antiikkista alkuperää ja tieteen sijaan ennemmin magiikkaa, mekaniikkaa ja teknologiaa sen ilmaisuina.

Hadot huomauttaa kreikan *mēkhanē*-termin sisältyvästä puujauksen ja huijauksen merkityksestä ja korostaa, että vaikka antiikin filosofeilla oli tapana halveksia mekaniikkaa oli mekaanis-teknisellä ajattelulla ja sen kehittämislä jo vahvat juuret antiikissa. Peripateettisen koulun anonyymissä tutkimuksessa "Mekaniikan ongelmista", mekaniikka määrittyi juuri siksi osaksi ihmisen taitoa ja tekniikkaa, jolla ihminen vastoin luontoa ja tätä puujauksella valloittaa sen voimat, joille muuten joutuisi alistumaan. Mekaniikka sijoittuu ihmisen ja luonnon väliseen taisteluun antaen ihmiselle kyvyn valloittaa käytännöllisten intressiensä tähden luonnon kätkeytymät. Tässä suhteessa mekaniikka jakaa yhteyden magiikkaan, joka myös pyrki manipuloimaan luonnon kätkeytyjä voimia. Niinpä kun renessanssi palaa taas antiikin viisauteen ja alkaa myös kehittää teknologioita, se samalla innostuu sille todellista luonnon filosofiaa, okkultistista luonnon manipulaatiota edustavasta magiikasta.

Orfilaisessa asenteessa luonto taas ei kätkeydy pahansuopuuttaan vaan enemmän hyväntahtoisuuttaan salaa vaaralliset voimansa ihmisiltä. Puutuessaan näihin ihmisen uhkaa päästää luonnon hallitsemattomat voimat valloilleen. Jako prometheuslaisen ja orfilaisen ei ole kuitenkaan

selvä jako järkeen ja tunteeseen tai tieteeseen ja taiteeseen vaan ennemmin jako luontoa kunnioittavasti hämmästelevän ja sen toimintaan aktiivisesti ja jopa väkivaltaisesti puuttuvaan asenteen välillä. Toisaalta Hadot erottaa vielä toisistaan luontoa objektiivisesti ja pyyteettömästi tarkkailevan tieteellisen tai esteettisen asenteen ja käytännöllisen asenteen, jossa luonnon tarkastelun kautta pyritään joko ihmisen moraaliseen kehittymiseen henkisenä harjoituksena tai muuttamaan käytännöllisellä tiedolla luonnossa elävän ihmisen olosuhteita.

Hadot väittää, ettei halua arvottaa eri asenteita hyväksi tai huonoiksi, vaikka hän onkin selvästi huolissaan prometeuslaisen asenteen ylivallasta. Vielä enemmän hän haluaa muistuttaa esteettisen luontokokemuksen tärkeydestä. Ei siis ihme, että Goethe näyttäytyy esimerkillisenä luonnon ajattelijana, joka on yhtä aikaa sen tieteellinen tutkija ja runollis-esteettinen ihailija. Kirjan yhtenä lähtöteemana onkin Alexander von Humboldtin Goethelle omistaman kasvitutkimuksen *Ideen zu einer Geographie der Pflanzen* omistussivulla oleva Bertel Thorvaldsenin allegorinen kaiverros, jossa runouden jumala Apollo paljastaa Isiksen huntunsa alta. Patsaan jaloissa lepää Goethen tutkielma "Kasvien muodonmuutoksesta". Goethen mukaan Humboldtin ideana oli ilmaista, että luonnontieteiden lisäksi myös runous kykenee nostamaan luonnon hunnun.

ELÄMÄ JA KUOLEMA

Teoksen varsinaisena punaisena lankana toimii kuitenkin Herakleitoksen fragmen-

ti: *fysis kruptesthai filei*. Vaikka fragmentin mainitsee ensi kertaa Filon Aleksandrialainen, sen uskotaan kuuluneen Herakleitoksen teokseen, jonka tämän kerrotaan tallentaneen Efesoksen kuuluisaan Artemiksen temppeeliin. Tempelin Artemis-patsaan taas kerrotaan olevan itse asiassa sama kuin Isiksen patsas, monirintainen nainen, jonka puvusta ilmaantuvat eri eläimet, eli allegoria kaikkea elävää ruokivasta luonnosta.

On tietenkin lähes mahdotonta tietää mitä jo aikalaisltaan "hämärä" lisänimen saanut Herakleitos halusi aforismillaan sanoa, varsinkin kun lausuma kuuluu arvoituksen kautta esitettävän viisauden arkaaiseen traditioon. Hadot kuitenkin lähestyy fragmenttia tutkien sen sisältämän kolmen sanan käyttöä Herakleitoksella ja tämän aikalaisilla.

Ylensä rakkaudeksi käännetty *filia* oli jo Herakleitoksen aikana hyvin yleisesti käytetty sana. Hadot'n mukaan se ei kuitenkaan viittaa niinkään tunteeseen kuin luonnolliseen tai tavan asettamaan pyrkimykseen. Luonnoksi käännettyä *fysis*-termiä taas käytettiin jo tuolloin hyvin erilaisissa yhteyksissä. Hadot'n mukaan kysymys ei kuitenkaan ollut luonnosta kokonaisuutena tai ilmiöiden perustavana periaatteena. Sen sijaan hän korostaa termin kahta käyttöä; yhtäältä sillä viitataan asioille ominaiseen, omaan konstituutioon, toisaalta taas prosessiin (todellistumiseen, ilmaantumiseen ja kasvuun). Sanoilla *kruptein* tai *kruptesthai* taas näyttäisi olevan tietämiseltä kätkemisen merkitys. Esimerkiksi Herakleitoksella Delfoin oraakkelin herra "ei sano eikä salaa/kätke vaan viittaa". Herakleitos myös puhui asioiden jakamisesta luon-

tonsa mukaan. Tarkoittiko Herakleitos, että asioiden luonto pyrkii kätkeytymään tai ei halua ilmaantua, siis yksinkertaisesti on joko vaikea tietää tai ei halua tulla paljastetuksi. Vai viittasiko hän *fysis* termillä prosessiin kuten aikalaisensa Empedokles, jonka mukaan kuolevaisilla asioilla ei ole puhdasta alkua (*fysis*) eikä loppua, vaan luonnolla (*fysis*) viitataan olemassa olevien asioiden sekoitukseen ja jakautumiseen, niiden ilmaantumisen prosessiin. Tarkoittiko Herakleitos, että syntymisen ja ilmaantumisen prosessi pyrkii kätkeytymään tai olisi vaikea tietää? Tämä sopisi Herakleitoksen ajatukseen näkymättömästä harmoniasta ja vastakohtien ykseydestä.

Hadot kuitenkin esittää täysin toista tulkintaa *kruptein* sanalle, joka voi merkitä myös hautaamista. Homeerisessa sanastossa Odysseusta vankina pitänyt nymfi Kalypso oli kuoleman jumalatar, se joka kätkei/hautasi (*kruptein*). Sana näyttäisi viittaavan sekä ruumiin kätkevään maahan että huntuun, jolla kuolleiden päät peitettiin. Aikakaudella kuolemaa kuvataankin usein peitettävänä huntuna ja pimeytenä. Jos *fysis* voi merkitä syntymää ja *kryptein* kuolemaa, olisiko kysymys syntymän ja kuoleman yhteen kuulumisesta; aktiivisesti (synnyttävä myös hautaa) tai passiivisesti (syntynyt pyrkii kuolemaan) tulkittuna.⁷ Hadot pitääkin edellisiä parhaina arvauksina luettelemastaan viidestä mahdollisesta fragmentin käännöksestä.⁸ Nämä voidaan sovitaa parhaiten Herakleitoksen tapaan ajatella kaikessa ilmeneviä vastakkaisia voimia ja liittää sellaisiin sanaleikkeihin kuin fragmentti 48: "Jousen (*toxon*) nimi on elämä

(*bíos*) mutta se tuo kuoleman (*thanatos*).”

Fragmentissa 52 taas aika (*aion*) on nopilla pelaava lapsi, ja myöhemmin Sofokleen Ajax-tragediassa mahtava ja laskematon aika (*kronos*) saa kätkeytyä asiasta ilmaantumaan ja taas häviämään.⁹ Ajatus synnyttävästä ja hävittävästä ajasta on tietenkin läpi länsimaisen ajattelun säilyvä yleinen fraasi, ja filosofi Lukianos väitti satiirissaan “Viisauksien myymisestä” Herakleitoksen filosofiassa kaikkien asioiden sekoittuvan juuri ajan leikissä.¹⁰ Hadot ei kuitenkaan halua yhdistää Herakleitoksen aikaa ja luontoa, vaan tulkitsee fragmentin ennemmin yleiseksi ilmaisuksi muodonmuutosten mysteeristä ja elämän ja kuoleman vastakohtien samuudesta.

KÄTKEYTYVÄ LUONTO

Hadot on usein todennut ajattelun historian kirjoittamisen olevan vakavien väärinymmärrysten kirjoittamista. Hän on myös puhunut filosofian luovista virheistä kuten uusplatonismin hienoista ajatuksista, jotka kehittyivät osaksi Platonin virheellisen lukemisen pohjalta. Myös Herakleitoksen fragmentin myöhemmät luovat tulkinnat muuttivat oleellisesti sen merkitystä. Hadot’n mukaan “luonto rakastaa kätkeytyä” ei nimitäin voinut olla Herakleitoksen tarkoittama merkitys, mutta näin sen tulkitsti Filon Aleksandrialainen, jonka ensimmäisenä tiedetään viittanneen siihen. Hadot huomauttaa, että siirtymässä Herakleitoksesta Filoniin koko *fysis*-termi oli kokenut sarjan muodonmuutoksia, joita Hadot käy tiiviin ansiokkaasti läpi muutamilla sivuilla. Samalla syntymisen ja kasvamisen prosessiin aluksi

liitetystä termistä muodostui vähitellen eräänlainen luonnon personifioitu idea.

Filon Aleksandrialainen mainitsee Herakleitoksen fragmentin tulkitessaan *Vanhan testamentin* allegorioita. Filonille luonto (*fysis*) ja totuus (*aletheia*) ovat lähes yhteneviä. Molemmat viittaavat korkeampaan aineettomaan todellisuuteen, joka oman jumalallisuutensa tähden on kätkeyty kirjaimellisen merkityksen sijaan allegoriseen huntuun. Toinen varhainen viite luonnon kätkeytymiseen tulee uusplatonisti Porphyrokselta, jolle luonto ei kätkeydy jumalaisuutensa vaan alemmuutensa tähden. Korkeampi totuus näyttäytyy vain sielun silmille, kun taas aistimellisesti ja ruumiillisesti esiintyvä luonto näyttäytyy meille aina hunnutetussa muodossa. Kummatkin asenteen eroavat vuorostaan stoalaisesta näkökulmasta, jossa pakanamyytintien jumala-allegoriat kätkeyvät ja paljastavat luonnon voimat. Luonto kokonaisuudessaan on taas yhtenevä jumalan kanssa kaiken alkuperäisenä siemenenä (*sperma*), josta kehkeytyvät auki sekä aineellinen että aineeton maailma.

Nietzsche sanoi kristinuskon olevan platonismia kansalle, mutta Hadot osoittaa, kuinka erityisesti uusplatonistit pyrkivät puolustamaan pakanamyyttejä ja riittejä kristinuskon edessä vedoten niiden olevan filosofien teologista fysiikkaa alemmaa fysiikkaa kansalle. Platonisti Themistios viittasikin Herakleitoksen fragmenttiin puolustaessaan pakanajumalien riittejä kristinuskon suvaitsemattomuuden edessä. Luonto haluaa kätkeytyä ja luonnon Luoja vielä enemmän. Themistiokselle juuri erilaiset näkyvät uskonnolliset riitit ja erityis-

ten jumalten moneus mahdollistaa meidän kohoamisemme kohti yhtä ylintä ja näkymätöntä Jumalaa. Herakleitoksen fragmentti käytettiinikin ahkerasti pakanauskontojen puolustuksessa. Keisari Julianuksen mukaan luonto haluaa kätkeytyä, koska se ei halua, että vain allegorioiden oppineille tulkitsijoille avautuvat jumalalliset totuudet ilmaistaisiin häpeämättömän avoimesti oppimattomille korville. Myös kristinuskon yhtä totuuden tahtoa vastaan 1800-luvulla käyvä Nietzsche julistaa *Iloisen tieteen* toisessa esipuheessa sanomaa luonnon häveliäisyydestä. “Olisi pidettävä suuremmissa kunniaissa sitä *häveliäisyyttä*, jolla luonto on piiloutunut arvoitusten ja kirjavien epävarmuuksien taakse. Ehkä totuus on nainen, jolla on perusteita (*gründe*) olla näyttämättä perusteitaan (*gründe*). Ehkä sen nimi on, kreikkalaisittain, Baubo? Oi näitä kreikkalaisia! He osasivat elää: siihen vaaditaan, että pysähtyy urhoollisesti pintaan, poimuun, ihoon, palvo silmänlumetta, uskoo muotoihin, säveliin, sanoihin, silmänlumeen koko Olympokseen! Nämä kreikkalaiset olivat pintapuolisia – *syvällisyydestään*.”¹¹

HUNNUN AISTIMUS

Antiikissa huntunsa nostava ja sukuelimensä paljastava Baubo liitettiin Eleusiin mysteereihin. Naisten itsensä paljastamisen ele liittyi myös osaan Isis Bubastis -festivaalien riittejä, joiden on katsottu juhlivan luonnon hedelmällisyyttä. Vaikka myös Nietzsche korostaa luonnon yltäkylläisyyttä ekonomisten puutteen filosofioiden sijaan, Hadot ei usko Nietzschen viittanneen “luonnon” itsensä

paljastamiseen vaan epäilee, että toisaalla totuudesta kauhistuttavana vanhana naisena puhuvalla Nietzscheillä oli mielessään enemmän Goethen kuvaus Baubosta vanhana naisena. Baubo liitettiin antiikissa myös kauhistuttavaan Gorgoon, josta Nietzsche ystävänä Erwin Rohde kirjoitti. Nietzsche ajatus olisi enemmänkin, että kreikkalaiset tiesivät totuuden perustan kauhistuttavaksi ja osasivat tässä syvällisyydessään hunnuttaa elämän pinnallisen silmänluemeen muotoon. Vastaavasti myöhempi Nietzsche dionyysinen pessimismi erosi hänen kritisoimastaan romantiikasta paljastavasta pessimismistä halussaan myöntää koko elämän kirjo kaikkine laskokseen. Hadot liittävät Nietzscheen Isis-kielikuvan käytön saksalaisen filosofian perinteeseen, jossa alettiin 1700-luvun lopulta pohtia luonnon aistimellista läsnäoloa ja sen esteettistä kokemusta ylevänä pyhänä puistatukseksi ja ihailuna. Siinä missä 1600-luvulta lähtien Isiksen paljastamisen allegoria oli vakiintunut tieteellisissä teoksissa ja viitatti lähinnä mekaanisten tieteiden edistymiseen liittyvään luonnon voimien paljastamiseen, 1700-luvun lopussa Isis-motiivista tuli keskeinen kielikuva juuri esteettisen kokemuksen pohdinnassa. Kirjan viimeisessä osassa: “Luonnon salaisuuksista olemassaolon mysteeriin” Hadot käsittelee erityisesti Isiksen liitettyjä esteettisiä kokemuksia, joissa Isiksen salaisuudet eivät liity vain erityisiin luonnon voimiin vaan koko olemassaolon mysteerin aistimelliseen kokemukseen.

Tässä Hadot korostaa 1700-luvulla vahvasti nousseen vapaamuurariliikkeen merkitys-

tä, joka ajoi valistuksen filosofian ideaaleja, mutta pyrki yhdistämään ne antiikkisiin mystisiin traditioihin. Myöhemmin Kantin filosofian suurimaksi popularisoijaksi ryhtynyt aktiivinen vapaamuurari Karl Reinhold halusikin varhaisissa kirjoituksissaan heprealaisista mysteereistä yhdistää nämä egyptiläisiin kultteihin. Niinpä Jahven “olen mikä olen”-lausuma vertautuu Isiksen lausumaan: “Olen kaikki, mikä on, on ollut ja tulee olemaan.” Kyse ei ole vain luonnon voimien salaisuudesta vaan itse Jumalaan samastuvien olemassaolon universaalien perusteiden ilmaismattomuudesta. Reinholdin tulkinta on tietenkin ontuva siinä mielessä, että Jahven “olen mikä olen” on maailmalle transsendentti, kun taas Isiksen “olen kaikki” on maailmalle immanentti. Jälkimmäistä pyrittiinkin yhdistämään osaltaan spinozalaisuuteen ja panteismiin. Hadot kuitenkin korostaa kielikuvan siirtymää erityisestä luonnon salattujen voimien paljastamisen mekaniikasta kohti koko olemassaolon mysteerin kokemusta pohtivaa ajattelua. Sittemmin Heideggerilla Herakleitoksen aforismin pohdinta yhdistyy olemisen paljastumisen ja kätkeytymisen ajatteluun, ja Wittgensteinilla vuorostaan mystistä ei ole se miten (*wie*) maailma on vaan että se on.

Mutta palatkaamme vielä romantiikan ajatteluun, joka juuri haluaa korostaa esteettistä luontosuhdetta ja nähdä itse luonnon ilmaantumisen ja kätkeytymisen runollisena. Saksalaiselle romantiikalle tietä raivaavalle Kantille ylevä on se mikä pakenee käsitteitämme ja käsityskykyämme, ja “Arvostelukyvyyn kritiikin” alaviitteessä Kant kirjoittaa: “Kenties ei ole koskaan ollut yle-

vämpää lausumaa tai ylevämin ilmaistua ajatusta kuin tunnettu kaiverrus Isiksen (Luontoäidin) temppeleissä: “Minä olen kaikki, mikä on, mikä oli ja mikä tulee olemaan, eikä huntuani ole yksikään kuolevainen riisunut.”¹² Friedrich Schillerin runossa “Saisin hunnutetusta patsaasta” totuutta janoava nuori mies haluaa kuitenkin välttämättä nostaa hunnun, jonka jälkeen syvä melankolia vie hänet hautaan. Herder taas protestoi, ettei totuuden janoa tule nähdä virheenä, ja Friedrich Schlegelin mukaan taas nyt oli juuri aika riisua Isiksen huntua, ja ne jotka eivät näkyä kestä voivat paeta tai tuhoutua. Keskenäisessä esseessään “Saisin oppilaasta” myös Novalis katsoi hunnun nostamisen olevan oikea pyrkimys, mutta se mitä hunnun nostaja lopulta näkee on – ihmeiden ihme – oma itsensä. Romantiikan luova luonto kätkeekin pohjimmaltaan hengen ja oman itsemme. Mutta samalla tuo poeettinen luonto on itsessään runollinen ja paljastuu runollisessa kokemuksessa.

Hegelille taas Isiksen kätkeytymiseen liittyy hengen itseliikkeeseen tarkoittaen, että luonto eroa itsestään ja on jotakin muuta kuin välitön ilmaantumisensa. Näin se salaa sisimmän osansa. Hegelin maailmanhengen matkailussa Isis kuuluu kuitenkin egyptiläiseen momenttiin, jonka mysteerit riisutaan näkyviksi jo kreikkalaisessa ajattelussa, aivan kuin kreikkalainen sankari Oidipus ratkaisee Sfinksin arvoituksen. Hegel oli kritisoinut Goetheä siitä, ettei tämä erottanut ulkoista ja sisäistä luontoa. Hadot taas näyttää asettuvan enemmän sekä Goethen että Nietzscheen puolelle kunnioittamaan Sfinksin

arvoitusta näkyvänä mysteerinä.

Hadot'n mukaan Goethelle luontoa koskeva tieto kulminoituu muut ilmiöt selittävien alkuperäisten ilmiöiden löytämiseen. Näillä ei ole itsellään syytä ja niitä voidaan vain ihailla ja kauhistella. Niinpä luonnon perimmäinen hiljaisuus on itsessään sekä mahdavaa että ahdistavaa. Goethen runossa "Nerous paljastaa luonnon patsaan" luonto on lukemattomilla nisillään kauhistuttava Sfinksi, hirviömäisen huimaava (*ungeheures*) ja Goethe varoittaa etsimästä salaista initiaatiota luonnon hunnun takaa. Hadot'n mukaan Goethen luonnolla ei itse asiassa ole huntua tai se on erottamaton hunnusta, jotka eivät kätke mitään. Kyse ei ole salatusta mysteeristä vaan julkisesta salaisuudesta (*öffentliches Geheimnis*), salaisuudesta päivänvalossa eli kreikkalaisittain ilmenevästä mysteeristä, *mustêriou phanêrôthos*. Hadot'n mukaan Goethe vastustaakin sekä hermeneuttista että mekaanista luonnon syvätulkintaa, joissa luonto esiintyy joko salaisuutensa kätkevästä symboliikkana tai voimansa piilottavana mekaanisten kohteiden kohteena. Sen sijaan Hadot näkee Goethellä jonkinlaisen "fenomenologisen" ilmenevän ihmettelyn, jossa luonto ja olemassaolomme luonnon osina koetaan avoimen ihmeellisenä. "Nähdäksemme Isiksen, meidän on vain katsottava. Se paljastaa itsensä ilman huntuja, se koostuu kokonaisuudessaan ilmaantumisensa loisteesta."¹³ Ihmiselle on kuitenkin vaikeinta nähdä se mikä on ilmenevintä ja kokea itsensä osana tuota yhteistä luonnon ilmaantumista, ihmeellisenä osana ihmeellistä luontoa. Nietzsche

en sanoin: "Ylittää itsensä ja toiset ja kokea asiat kosmisella tavalla."

En tiedä miten pitäisi suhtautua tähän vanhan miehen kosmis-esteettiseen luontosuhteen haikailuun tai olemisen itsensä mysteerin ylevään kunnioittamiseen, mutta ainakin luonnon huntujen ajattelua kartoittaessaan Hadot on kirjoittanut aivan erityisen mielenkiintoisen teoksen, josta varmasti löytyy paljon purtavaa myös niille, jotka eivät etsi sen enempää näkymätöntä kuin näkyvääkään mysteerää. Niille taas, jotka taas kaipaavat uutta new age -henkisyttä elämäänsä voi suositella 1800-luvun sfinksiksi julistetun Madame Blavatskin vanhaa jättimäistä teosofista teosta *Hunnuton Isis*, joka esittää "tunnustuksellisen" katsauksen esoteeriseen Isiksen kulttiin.

Yleisen Isis-teeman osalta voi myös pohtia, kuinka paljon tämä on vaikuttanut suomalaisen luontosuhteeseemme siinä määrin kuin orfilaiskalevalainen teosofi-kansallisorunoilijamme Eino Leino on iskostanut sen kansakunnan muistiin. Leino, jolle "*vuorten, laaksojen poikki, hunnut kuultavat häilyy, Isis koskematonna, ikiverhottu, säilyy*"¹⁴ edustaa selvästi enemmän orfilaisesteettistä asennetta, joka näyttää elävän suomalaisessa luontosuhteessa rinnakkain insinööri-Suomen käytännöllis-prometheuslaisen asenteen kanssa. Leino runoileekin sekä antiikin myytti-, kristinuskon Jumala- ja Kalevalan kertomukset yhteen suomalaisen korven huntuu hukkumisena ja samalla pohjoinen kansallinen herääminen kertaa egyptiläisen muinaisen hengellisyden. Tai kuten Leino Suomen kansalle omistetussa ruoelmassaan sen ilmaisee: "Sa

kansa, jonka muisteloissa päilyi, maailman luominen, sen alkumuna, Egyptin usko oli se. Se säilyi, sa hengen voimiin uskoit herjattuna. On aikas tullut. Katso, päivä koittaa! Hymyilee sfinksi erämaasta sulle, isäisi pyramiidein pyhää taikaa, uus valo paistaa maalle siunatulle, se uhmaa kansoja ja uhmaa aikaa, On aikas tullut. Katso, päivä koittaa!"¹⁵

Markku Koivusalo

V I I T T E E T

1. Ks. Hadot'n virkaanastujais-esitelmä "Elämän ja diskurssin muodot antiikin filosofiassa". Teoksessa Hadot: *Philosophy as a way of Life*. Basil Blackwell 1995.
2. "On todella jotakin, jota ei voida ilmaista. Se ilmenee, se on mystistä." (*Es gibt allerdings Unausprechliches. Dies zeigt sich, es ist das Mystische.*) *Tractatus logico-philosophicus*. Wsoy 1961.
3. *Epistulae morales ad Lucilium* 64,6.
4. Ks. Hadot: "Reflections on the notion of the 'cultivation of the self'". Teoksessa Armstrong (toim.): *Michel Foucault: Philosophical*. Harvester Wheatsheaf 1992.
5. Ks. "Prospect for a Theory of Nonconceptuality". Teoksessa Blumenberg: *Shipwreck with Spectator*. MIT press 1997.
6. Blumenberg: *Die Lesbarkeit der Welt*. Suhrkamp 1979; *Shipwreck With Spectator*. MIT Press 1997.
7. Aktiivisessa mielessä voitaisiin sanoa, että se mikä saa asiat ilmaantumaan saa ne myös häviämään. Sama voima synnyttää ja hautaa. Tai sitten sanat voitaisiin ottaa passiivisessa mielessä, jossa *fjysis* määrittäytyy prosessin teloksen kautta. Fragmentti voisi tarkoittaa, että syntymisen prosessin tulos pyrki häviämään tai yksinkertaisemmin ilmaantunut muoto pyrki

- häviämään.
8. 1) Asioiden luonto (niiden konstituutiona) pyrkii kätkeytymään (on vaikea tietää); 2) Jokaisen asian luonto (konstituutiona) pyrkii kätkeytymään (ei halua tulla paljastetuksi); 3) Alkuperä pyrkii kätkeytymään (asioiden alkua on hankala tietää); 4) Mikä saa asiat ilmaantumaan saa ne myös häviämään (synnyttävä tuo myös kuoleman); 5) Muodostunut tai ilmenevä pyrkii häviämään (syntynyt pyrkii kuolemaan).
 9. Sofokles: *Ajax* 547.
 10. Lukianos: "Sale of Creeds". *Works of Lucian of Samosata*, vol 01, Oxford: The Clarendon Press 1905, s. 197.
 11. Nietzsche: *Iloinen tiede*, suomentanut J. A. Hollo. Otava, Keuruu, s. 13.
 12. *Vielleicht ist nie etwas Erhabneres gesagt, oder ein Gedanke erhabener ausgedrückt worden, als in jener Aufschrift über dem Tempel der Isis (der Mutter Natur):* "Ich bin alles, was da ist, was da war, und was da sein wird, und meinen Schleier hat kein Sterblicher aufgedeckt." Kant: *Kritik der Urteilskraft* §49.
 13. Hadot: *Isis*, 252.
 14. Leino: "Conceptio artis". Teoksessa *Leirivalkeat*. Tampere 1917. "Vuorten, laaksojen poikki / hunnut kuultavat häilyy, / Isis koskematonna, / ikiverhottu, säilyy, / koura taitajan kohoo, / taasen raskaana raukkee: / Isis armoton, milloin / mulle kauneutes aukee? – / Isis ilkkuvi hälle vaaran jo viidennen harjantehelta."
 15. Eino Leino: "Suomen kansalle". Teoksessa *Leirivalkeat*. Tampere 1917.